

Историјат јавне управе и права у периоду 1867–1918.

Др хабил. Чаба Сабо

Dr. habil. Szabó Csaba

(Мађарски национални архив)

Нови Сад — 10. април 2019.

1848: СТВАРАЊЕ ВЛАДЕ ПОТЧИЊЕНЕ ПАРЛАМЕНТУ

УСТАВНА МОНАРХИЈА – 1848: *Закон о оснивању независног угарског министарства (з. члан III)*

„§ 3. Његово Величанство, а у његовом одсуству палатин и краљевски намесник, врше извршну власт преко угарског министарства који је независан у складу са законом, и његове (њихове) уредбе, заповести, одлуке, именованја могу бити правоснажна само у случају да их потпише један од министара са седиштем у Будимпешти.”

Степен јавне управе 1848. године

- На пољу државне управе: нема промена
- На пољу локалне управе:
 - Сталешке локалне управе су практично престале да постоје
 - Донета су привремена (прелазна) правила управљања за бивше феудалне локалне управе
 - И даље нису решене муниципалне/централистичке расправе
 - Трансформација јавне управе на грађанску није завршена.

1848: Закон о привременој жупанијској власти

(з. члан XVI)

- Законски члан XVI из 1848. године привремено је регулисао успостављање посебног правног статуса, грађанске управне јединице средњег степена, без административних јединица организованих на бази привилегија.

Монархија је облик владавине у којој функцију поглавара врши лице, уобичајено изабрано на основу принципа наслеђивања (цар, краљ, итд.), до краја живота.

Легитимитет монархије се заснива на традицији.

Хабзбурзи су у Угарској четири пута свргнути са престола:

1. 1620. године је Народна скупштина у Банској Бистрици за угарског краља изабрала Габора Бетлена (Bethlen Gábor) трансилванијског владара, који себе није крунисао;
2. 1707. године Народна скупштина у Оноду;
3. **14. априла 1849. године;**
4. 1921. године доношењем *Закона о укидању права владара и хабзбуршких престолонаследника* (з. члан XLVII)

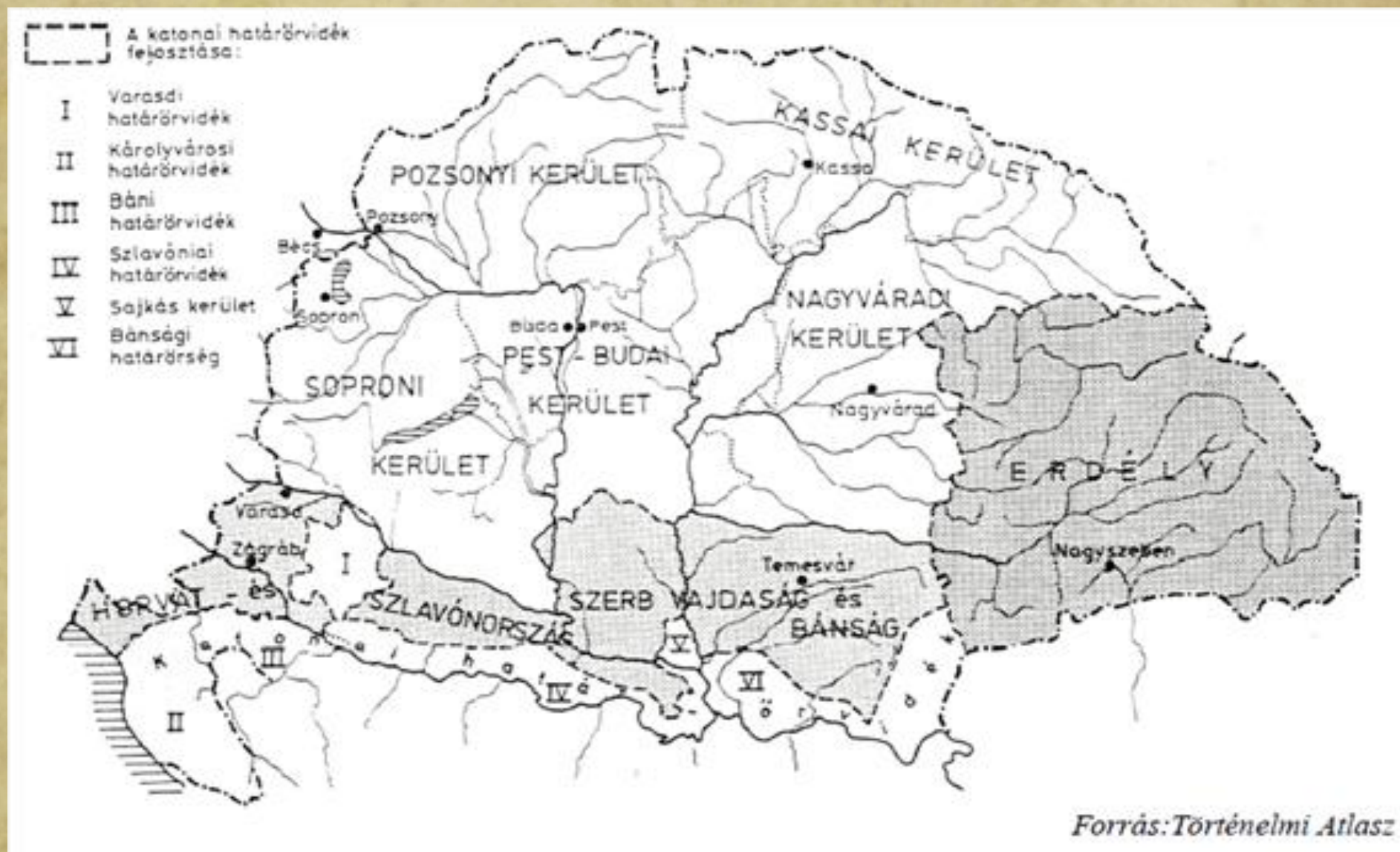
Јавна управа у периоду неоапсолутизма

- Укида се аутономија Угарске, не постоји угарска Влада
- Централни орган: Намесничко веће (намесник)
- На челу 5 одељења (округа) Намесничког већа стоји „заменик” / окружни велики жупан
 - Будим
 - Братислава
 - Шопрон
 - Кошице
 - Велики Варадин
- Нижи нивои
 - жупанија (велики жупан, 42 ком.)
 - срез (срески начелник / солгабировац, 244 ком.)

За време **Баха** обављена је прво привремена, а затим од 1854. године „коначна” територијална реформа, управна рационализација. Угарска је подељена на пет равноправних округа:

- 1. Угарска
- 2. Трансилванија
- 3. Војводство Србија и Тамишки Банат
- 4. Хрватска и Славонија
- 5. Војна граница

Административна подела Угарске 1849/1854 – 1860.

Влада и локална управа у време дуализма

■ Законски члан VIII из 1867. године

Министре именује краљ на основу предлога председника Министарског савета

■ Законски члан XII из 1867. године

Однос Угарске и Аустрије, систем заједничких послова

- заједнички послови (и послови са заједничким интересом)
- оснивање делегација и заједничких министарстава
- сужавање делокруга угарске Владе

Организација Владе:

- **Министарски савет** уместо „ministerium-a”,
- **Министарства** уместо одсека,
- на челу струковних министарстава су **министри**,
- **министри без својих министарстава**
 - Хрватско-славонско-далматински послови (1868–1917)
 - **1917: законски члан XI**

четири министра и даље без министарстава (заштита народа, јавно снабдевање, транзициона економија, послови изборног права),
- **државни секретар**
 - изворно руководиоца канцеларије председника Државног министарства (премијера)
 - 1917: политички државни секретар

- **1869: законски члан IV: раздвајање јавне управе и судства**
- **Државна управа се подређује Влади. Од жупанија се одузимају надлежности (без обзира на њихову грађанску транзицију)**
 - 1. корак: **централизација**
 - 2. корак: **деконцентрација**
- **Успостављају се грађанске локалне управе**
 - 1870–72: управне јединице, општине, управна јединица Будим-Пеште (успостављање **муниципалних одбора** уместо жупанијских скупштина)
 - 1886: нова регулација управних јединица и општина

Реформа локалне јавне управе

- Закони из 1870. и 1886. године су именовали управне јединице: **жупаније** и **муниципалне градове** за органе управе средњег степена. На нижем степену су се налазиле **општине**, које су се разликовале према надлежностима у спровођењу општинских закона.
- Законски члан XLII из 1870. године је свеобухватно регулисао права, задатке и унутрашњу организацију територијалних и градских јавних управа.
- *Закон о општинској управи* из 1871. године регулисао је месну управу.
- На основу Законског члана XXXVI из 1872. године Будимпешта је уједињена (Будим + Пешта).

Жупаније

Јавна управа се састојала од службеника у почетку без обавезе стручне квалификације и представника управе са изборним правом кроз цензус и на бази вирилизма.

Жупанијску управу је спроводио **поджупан**, доносио одлуке у свим питањима, осим у оним који су упућивани другим органима на решавање. Унутрашњи жупанијски званичници: **главни бележник, жупанијски главни тужилац, председник сирочадског стола и државни струковни званичници.** Спољни жупанијски званичници: **срески начелник и заменик среског начелника.** Срез није орган. Срески начелник управља и надзире рад општинске управе, службено има првостепену власт.

1876: законски члан XXXIII

- Започета је реорганизација територијалне самоуправе. Укинута је територијална администрација из доба феудализма и створена модерна жупанијска организација.
- Територија Угарске и Трансилваније подељена је на 63 жупаније.
- Реорганизоване су градске управе, њихов број је смањен са дотадашњих 72 на 25.
- Централна влада је била повезана са 92 локалне управе уместо дотадашњих 153.

**Жупаније
после 1876.
године**

Административно-управни одбор је настао 1876. године. Његова основна функција је била да обезбеди координацију између самоуправа и државних струковних органа (децентрализованих). Председник Одбора је **велики жупан**. Одбор је окупљао званичнике самоуправа, руководиоце државних струковних органа (порески инспектор, школски надзорник, државни грађевински надзорник, итд.) и делегате изабране од стране локалне скупштине. Имао је апелационе надлежности над надзорним, дисциплинским и управним питањима. Заседао је месечно. Апелационо право је вршио на основу закона, преко пленума и пододбора (нпр. у питањима јавног здравства, старатељства, пореза, занатства итд.).

Муниципални градови су првостепено и другостепено вршили јавну управу. Делокрузи су им били сродни жупанијским. Орган муниципалног града је **градски савет**, а званичник је **градоначелник**. Водећи службеници су: **заменици градоначелника, главни бележник, саветници, председник сирочадског стола и градски тужилац**. Карактеристика градске управе је **систем струковних одељења** (груписање службеника у струковна одељења као што су финансијска, војна, образовна, инжењерска, здравствена одељења).

Градови су за разлику од жупанија имали и личну имовину. Имали су право да на државни порез уведу додатни, да на територији града наплаћују таксе, пијачарине, царине.

Општине

Према *Закону о општинама* (1871: з. члан XIII) свака је територија морала припадати некој општини. Општинска припадност се одређивала и личном повезаношћу. У ту сврху су основане општинске канцеларије.

Закон је села, трговишта без уређеног сената са самосталном бележничком канцеларијом, класификовао као **велике општине**, док је места са удруженом општинском канцеларијом класификовао као **мале општине**. Мале и велике општине биле су део средње организације, а са жупанијом су биле повезане преко средњег начелника.

Општине су самостално решавале своје унутрашње послове и спроводиле одредбе закона, одлуке Владе и локалне управе које се тичу државне и општинске управе. Делокруг рада обухватао је општинске путеве, школе, пољарство, ватрогаство и бригу о сиротињи. Извршни органи општинских већа била су **општинска поглаварства**. То су били органи без посебних овлашћења и окупљали су јединствене званичнике (судија, бележник, службеници, јавни старатељ, лекар).

Хвала на пажњи!